การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล

The Development of the Thought Reflection Learning Model to Enhance Ethical Decision-Making in Nursing for Student Nurses

ดุจเดือน เขียวเหลือง[1], วารีรัตน์ แก้วอุไร[2], พูลสุข หิงคานนท์[3], สายฝน วิบูลรังสรรค์[4]

Dujduean Khiaolueang, Wareerat Kaewurai, Poonsuk Hingkanon, Saiphon Viboonrangsun

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนเกี่ยวกับความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลในปัจจุบัน และศึกษาความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเรื่องกระบวนการของการสะท้อนคิดที่มีความสำคัญและจำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล สำหรับนักศึกษาพยาบาล 2) สร้างและตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล 3) ศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิด เพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล 4) ประเมินการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินไปตามลักษณะของกระบวนการพัฒนารูปแบบ (Development of Instructional Model) ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินงาน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลในปัจจุบัน และศึกษากระบวนการสะท้อนคิดที่มีความสำคัญและจำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้และเอกสารประกอบการเรียนรู้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิและทดลองนำร่องเพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ในการใช้รูปแบบ กับนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 3 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง จำนวน 16 คน ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้กับนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 3 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุตรดิตถ์ จำนวน 31 คน ขั้นตอนที่ 4 สัมมนาเพื่อประเมินการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า

1. ความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลทั้ง 5 ขั้นตอน คือ 1) การระบุประเด็นปัญหาทางจริยธรรม 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง 3) การวิเคราะห์ทางเลือก 4) การตัดสินใจเลือกและนำไปปฏิบัติ และ 5) การประเมินผลลัพธ์ มีปัญหาอยู่ในระดับมากควรเสริมสร้างแก่นักศึกษาพยาบาล กระบวนการสะท้อนที่มีความสำคัญจำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลมี 7 ขั้นตอน

2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบดังนี้คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ 5) การวัดและประเมินผล กระบวนการจัดการเรียนรู้เน้นการสะท้อนคิดตามขั้นตอน 7 ขั้นตอน คือ 1) อธิบายสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น 2) อธิบายความรู้สึกต่อสถานการณ์ 3) บอกแนวคิด/หลักการ/ความเชื่อที่สนับสนุนการกระทำ 4) เปิดใจรับฟังความคิดเห็น/ทางเลือกที่หลากหลาย 5) จัดลำดับความคิด/หาข้อสรุปร่วมอย่างเป็นเหตุเป็นผล 6) นำข้อสรุปไปปฏิบัติ 7) สะท้อนคิดการเรียนรู้/ประสบการณ์ใหม่ที่แตกต่างจากเดิม ผล

---

[1] นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

[2] รองศาสตราจารย์ ดร., ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

[3] รองศาสตราจารย์ ดร., กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ภาควิชาพยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

[4] ดร., กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

การตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการทดลองใช้เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ พบว่า การจัดกิจกรรมตามกระบวนการจัดการเรียนรู้ของรูปแบบสามารถเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล และทำให้นักศึกษาพยาบาลเกิดพฤติกรรมการสะท้อนคิด

3. ผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบที่พัฒนาขึ้นพบว่า 3.1) นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาล หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3.2) นักศึกษามีความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3.3) นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีพฤติกรรมการสะท้อนคิดโดยรวมอยู่ในระดับดี

4. อาจารย์และนักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิตที่ได้รับจากการใช้รูปแบบมีความเหมาะสม

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการเรียนรู้ การสะท้อนคิด ความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล

Abstract

The purpose of this study were 1) to study teachers' opinions on current problems of ethical decision-making among student nurses as well as experts' opinions on the essence and importance of thought reflective process to enhance ethical decision-making in nursing for nurse students, 2) to construct the Thought Reflection Learning Model, TRLM, to enhance ethical decision-making in nursing for student nurses and examine its quality, 3) to implement, and 4) to evaluate this learning model.

This research and development study comprised of 4 steps which were 1) studying current problems of ethical decision-making among student nurses and the essence and importance of thought reflection process to enhance ethical decision-making in nursing for student nurses, 2) constructing the learning model and its supplementary learning materials, having seven experts examined the quality, and then conducting a pilot study among sixteen third year student nurses at Boromarajonani College of Nursing, Lampang Thailand to check for the feasibility of the learning model, 3) implementing the developed model at Boromarajonani College of Nursing, Uttaradit Thailand which thirty one student nurses were participated in, 4) evaluating the implementation of the learning model using seminar method.

The results of this study were as follows:

1. The ethical decision-making problems among student nurses, focused on 5 steps including 1) identification the ethical dilemma, 2) data collecting, 3) analysis of alternatives, 4) making the decision and implementation, and 5) evaluation, were at high level. Among student nurses, seven vital steps of thought reflection is essential to enhance their ethical decision-making in nursing.

2. The developed model consisted of (a) principles, (b) objectives, (c) contents, (d) instructional processes, and (e) measurements and evaluations. It has a learning management process focused on thought reflection in 7 steps contained 1) describe experience, 2) feeling, 3) theoretical/ rational/belief, 4) various perspectives, 5) conceptualization, 6) experiment/act, and 7) reflect learning. The experts' agreement endorsed the developed model quality and its supplementary learning materials at the highest level. Of the pilot study, the result validated the feasibility of learning activities according to

the developed model not only enhanced ability to make decision ethically but also embedded to thought reflective behavior among student nurses.

3. As a result of the developed model implementation, it was found that 3.1) The post-test of student nurses' knowledge on Ethics and Laws in Nursing Profession were higher than their pre-test statistically significance at .01. 3.2) The post-test of the student nurses' ethical decision-making abilities through the developed model were higher than their pre-test statistically significance at .01. 3.3) The overall thought reflective behaviors of student nurses who took part in the developed model learning activities were at high level.

4. Most teachers and students thought that the input process and output of this model were appropriate.

Key words: Learning Model, Thought Reflection Learning Model, Ethical Decision-Making in Nursing

ความเป็นมาของปัญหา

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมโลก ได้ทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤตทางสังคมครั้งสำคัญ การบริหารจัดการประเทศที่เน้นการพัฒนาทางวัตถุ และเน้นระบบทุนนิยมอย่างสุดโต่ง ได้ทำให้ในด้านเศรษฐกิจเกิดความเหลื่อมล้ำและการแก่งแย่งแข่งขันเอารัดเอาเปรียบกัน ในด้านสังคม เกิดภาวะสถาบันทางสังคมอ่อนแอ ขาดความเอื้ออาทรใส่ใจซึ่งกันและกัน ครอบครัวอ่อนแอ เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการและคนยากคนจนถูกทอดทิ้ง เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ส่งผลก่อให้เกิดปัญหาและเป็นอุปสรรคในการพัฒนาสุขภาวะของสังคมและสุขภาพอนามัยของประชาชน (คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554, 2550, หน้า 8) ในสังคมที่พัฒนาอย่างมีความสมดุลภาวะคุกคามต่อสุขภาพก็มีน้อยและสุขภาพของทุกคนได้รับการดูแลรักษาอย่างทั่วถึงและเพียงพอ ในขณะที่สังคมที่พัฒนาอย่างขาดความสมดุลก็จะทำให้สุขภาพเสื่อมถอย ครอบครัวและชุมชนล่มสลาย สิ่งแวดล้อมทรุดโทรม เกิดความยากจน ความขัดแย้ง ความรุนแรง และความทุกข์ แต่อย่างไรก็ตามบุคคลที่เจ็บป่วย พิการทุพพลภาพ หรือเสื่อมลงด้วยโรคร้ายที่ไม่อาจรักษาได้ในทางการแพทย์ ก็ยังสามารถบรรลุสุขภาวะได้หากสังคมเอาใจใส่ และให้การเยียวยา ซึ่ง ประเวศ วะสี (2551, หน้า 15) กล่าวว่า พยาบาลน่าจะเป็นอันดับหนึ่งของโลกในการเยียวยา เพราะพยาบาลสามารถทำได้ทุกอย่างทั้งรักษาโรค ป้องกันโรคและ ส่งเสริมสุขภาพ ไม่ว่าจะทางกายใจ สังคม ปัญญา นอกจากนี้พยาบาลยังเป็นวิชาชีพที่ถูกสังคมคาดหวังเชิงคุณธรรม จริยธรรมสูงวิชาชีพหนึ่ง เพราะพยาบาลต้องใช้ความรู้ ความชำนาญและมีความรับผิดชอบในการควบคุมการให้บริการสุขภาพต่อผู้ใช้บริการให้มีคุณภาพและมาตรฐานอยู่เสมอ และในปัจจุบันผู้รับบริการมีความตื่นตัวในเรื่องของสิทธิผู้ป่วยเป็นอย่างมาก จึงเกิดกรณีที่พยาบาลถูกฟ้องร้องมากขึ้น นอกจากจะเกิดความยากลำบากในการปฏิบัติหน้าที่เช่น การเสี่ยงต่อการถูกฟ้องร้องแล้ว พยาบาลยังไม่สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาจริยธรรมหลายประการที่ท้าทายต่อการตัดสินใจได้ เพราะในการให้บริการด้านสุขภาพ พยาบาลมักเผชิญกับเหตุการณ์ที่ต้องการการตัดสินใจเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งจากทางเลือกอย่างน้อยสองทางเลือก แต่เป็นสองทางเลือกที่ไม่พึงประสงค์ ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในใจ ที่เรียกว่า "ประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรม" อยู่เสมอ (อรัญญา เชาวลิต และ วันดี สุทธรังษี, 2544, หน้า 222-223) ดังที่ จินตนา ยูนิพันธุ์ (2550, หน้า 405) กล่าวว่าการปฏิบัติงานที่พยาบาลต้องเผชิญกับสถานการณ์ขัดแย้งเชิงจริยธรรม จำเป็นต้องมีการตัดสินใจ เรียกว่าการตัดสินใจเชิงจริยธรรม

การตัดสินใจเชิงจริยธรรมนอกจากต้องอาศัยหลักวิทยาศาสตร์และศิลปะการพยาบาลแล้วพยาบาลจะต้องใช้หลักการแนวคิดต่างๆ มาเป็นแนวทางในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมอีกด้วย เช่น คุณค่าและความเชื่อจริยธรรมทางการพยาบาล จริยธรรมตามมาตรฐานวิชาชีพ จริยศาสตร์ สิทธิผู้ป่วย สิทธิมนุษยชน กฎหมาย วัฒนธรรม ศาสนา เศรษฐกิจ นโยบายสาธารณสุข และแนวปฏิบัติของหน่วยงาน เป็นต้น แต่ก็ไม่มีวิธีการใดเพียงวิธีการเดียวที่จะเหมาะสมหรือเป็นประโยชน์สำหรับทุกคน

พยาบาลแต่ละคนต้องนำค่านิยมและการให้คุณค่าของตนเอง ความรอบรู้ ความไวต่อประเด็นจริยธรรม ความสามารถในการใช้เหตุผลและมโนธรรม เข้าสู่กระบวนการตัดสินใจเชิงจริยธรรม (Fry and Johnstone, 2002, p. 54) อย่างไรก็ดีพฤติกรรมจริยธรรมของพยาบาลจะเกิดขึ้นได้เพราะการสั่งสมและการเลี้ยงดูสั่งสอนโดยครอบครัว และยังสามารถเรียนรู้ฝึกฝนเพิ่มเติมและสั่งสมจากประสบการณ์การศึกษา และการฝึกปฏิบัติการพยาบาลกับอาจารย์พยาบาล ในสถาบันการศึกษา และการฝึกกับพยาบาลประจำการที่เป็นผู้ประกอบอาชีพการพยาบาล เมื่อนักศึกษาได้เรียนรู้และถูกกระตุ้นให้มีพฤติกรรมการบริการตามหลักจริยธรรมและจรรณยาบรรณวิชาชีพ ก็จะทำให้นักศึกษาเป็นผู้ที่มีลักษณะทางคุณธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น (จินตนา ยูนิพันธุ์, 2550, หน้า 380) จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าการตัดสินใจเชิงจริยธรรมเป็นทักษะที่ต้องอาศัยการเรียนรู้และการฝึกฝน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตระเตรียมนักศึกษาพยาบาลให้มีทักษะในการตัดสินใจเชิงจริยธรรม เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักศึกษาสามารถเผชิญกับประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อรัญญา เชาวลิต, 2545, หน้า 33) ฉะนั้นอาจารย์ในสถาบันการศึกษาทางการพยาบาลจึงควรมีการจัดการเรียนรู้และประสบการณ์เพื่อพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจทางจริยธรรม เพื่อกระตุ้นให้นักศึกษาเกิดพฤติกรรมจริยธรรมตามหลักจรรยาบรรณ และสามารถเชื่อมโยงความคิดจากการเผชิญสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันมาก่อนมาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อแก้ไขในสถานการณ์ใหม่ได้ การตัดสินใจเชิงจริยธรรมนั้นพยาบาลควรกระทำอย่างใคร่ครวญและระมัดระวัง ไม่ให้การตัดสินใจเป็นไปด้วยความรู้สึกนึกคิดอย่างเดียว (มัญชุภา ว่องวีระ, 2543, หน้า 85-86) โดยคำนึงถึงองค์ประกอบด้านต่างๆ ของปัญหาอย่างรอบคอบ ไม่มองเพียงด้านใดด้านหนึ่งหรือยึดมั่นความคิดด้านใดด้านหนึ่ง (อุบลรัตน์ โพธิ์พัฒนชัย, 2545, หน้า 97) และต้องใช้ความสามารถทางสติปัญญาในการคิด พิจารณา ไตร่ตรอง แยกแยะว่าการกระทำใดดี ถูก หรือผิด สามารถอธิบายให้ได้ว่าทำไมจึงคิดและทำเช่นนั้น (จินตนา ยูนิพันธุ์, 2550, หน้า 368)

การคิดพินิจพิเคราะห์ ตรึกตรอง ใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง โดยเริ่มจากความสงสัยใคร่รู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับความคิดความเชื่อหรือองค์ความรู้ที่ยึดถือกันอยู่ และใช้ความพยายามในการค้นหาคำตอบโดยอาศัยเหตุผลและข้อมูลอ้างอิง เรียกว่า การสะท้อนคิด (reflection) (Dewey, 1993, cited in Rodgers, 2002, p. 849) โดยธรรมชาติทุกคนมีการสะท้อนคิดด้วยการตั้งคำถามและตอบคำถามด้วยตนเอง โดยหยุดคิดเรื่องที่กำลังคิดไว้ชั่วคราวเพื่อตั้งคำถามและหาคำตอบในเรื่องที่กำลังคิด ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ในกรณีที่การสะท้อนคิดเกิดขึ้นในระยะเวลาสั้นๆ ก็จะทำให้ได้ข้อสรุปที่ผิวเผินไม่ลึกซึ้งและไม่ใช่แก่นแท้ของประเด็น ดังนั้นจึงมีการนำกระบวนการสะท้อนคิดที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติมาศึกษา เพื่อวิเคราะห์ขั้นตอนและกระบวนการในการสะท้อนคิด จากนั้นเลียนแบบการคิดโดยการฝึกการสะท้อนคิดให้เป็นระบบและสะท้อนคิดอย่างมีเป้าหมายในทางสร้างสรรค์ โดยมุ่งหวังว่าการสะท้อนคิดดังกล่าวจะช่วยให้ได้ข้อสรุปใหม่ที่มีประสิทธิผลทางบวก และมุ่งสะท้อนจากสิ่งที่รู้แล้วเพื่อให้มีความรู้ในเรื่องนั้นเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งสามารถนำข้อสรุปใหม่ที่ได้ไปใช้ในโอกาสข้างหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ (Bulman and Schutz, 2008, pp. 4-6) ซึ่งทีคแมน (Teekman, 2000, p. 1131) กล่าวว่า การสะท้อนคิดเป็นสิ่งแรกสุดที่ใช้ในการปฏิบัติการพยาบาล เนื่องจากการสะท้อนคิดจำเป็นต้องมีการตั้งคำถามและการตอบคำถามเป็นหัวใจสำคัญตลอดกระบวนการ นอกจากนี้ ชอน (Schon, 1987, p.40) ได้แบ่งลักษณะของการสะท้อนคิดในการปฏิบัติการพยาบาลไว้ 2 ลักษณะคือ 1) การสะท้อนคิดในขณะกระทำหรือกำลังปฏิบัติการพยาบาล (reflection in action) พยาบาลคิดใคร่ครวญอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับประเด็นหรือสิ่งที่กำลังกระทำการพยาบาล โดยใช้ความรู้หรือประสบการณ์เดิมเป็นฐานการขยายความรู้ใหม่ หรือความรู้ที่แตกต่างไปจากเดิมไปใช้ในการประกอบการตัดสินใจขณะทำกิจกรรมนั้นๆ การสะท้อนคิดลักษณะนี้จะช่วยให้พยาบาลพัฒนาความสามารถในการจำแนกปัญหาที่เกิดขึ้น และมีความใส่ใจกับสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเพื่อจะได้จัดการปัญหาอย่างเร่งด่วน การสะท้อนคิดขณะกระทำจึงเป็นการสะท้อนคิดอย่างลึกซึ้ง และช่วยให้มีความตระหนักรู้ในขณะปัจจุบัน 2) การสะท้อนคิดภายหลังสิ้นสุดการปฏิบัติการพยาบาล (reflection on action) พยาบาลย้อนคิดภายหลังสถานการณ์การปฏิบัติการพยาบาลสิ้นสุดไปแล้วเพื่อบรรยาย วิเคราะห์ ประเมิน หาข้อสรุปชั่วคราวจากการเรียนรู้ประสบการณ์นั้น การสะท้อนคิดลักษณะนี้จะช่วยให้มีความเข้าใจในสถานการณ์และการกระทำของตนเพิ่มมากขึ้น และถ้ามี

เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นอีกจะรับมือหรือแก้ไขด้วยวิธีการที่แตกต่างไปจากเดิมอย่างไร นอกจากนี้การสะท้อนคิดลักษณะนี้ยังทำให้พยาบาลคิดก่อนปฏิบัติการพยาบาล ทบทวน ใคร่ครวญ พิจารณาอย่างรอบคอบก่อนลงมือกระทำ วางแผนและเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญกับสิ่งที่เกิดขึ้น

จะเห็นได้ว่าการสะท้อนคิดมีความเหมาะสมในการนำมาใช้ในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ พยาบาลต้องพยายามใช้ "การสะท้อนคิดต่อการกระทำที่ได้ทำหรือได้ตัดสินใจไปแล้ว" (reflection on action) มาเป็นฐานนำไปสู่ "การสะท้อนคิดขณะกระทำหรือกำลังตัดสินใจ" (reflection in action) ให้เพิ่มมากขึ้น จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล สำหรับนักศึกษาพยาบาล เพื่อช่วยให้นักศึกษาสามารถตัดสินใจเชิงจริยธรรมขณะปฏิบัติงานในสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนหรือมีประเด็นขัดแย้งเชิงจริยธรรมได้อย่างเหมาะสม สามารถให้การดูแลสุขภาพให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี สังคมไทยมีสุขภาวะ สามารถพัฒนาอย่างมีดุลยภาพท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิด เพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะดังนี้

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนเรื่อง ปัญหาในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลในปัจจุบัน และศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเรื่องกระบวนการของการสะท้อนคิดที่มีความสำคัญและจำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล

2. เพื่อสร้างและตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล

3. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิด เพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล ประกอบด้วย

3.1 เพื่อเปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลก่อนและหลังเรียนด้วยรูปแบบที่พัฒนาขึ้น

3.2 เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลก่อนและหลังเรียนด้วยรูปแบบที่พัฒนาขึ้น

3.3 เพื่อประเมินพฤติกรรมการสะท้อนคิดของนักศึกษาพยาบาลระหว่างเรียนด้วยรูปแบบที่พัฒนาขึ้น

4. เพื่อประเมินการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ดำเนินไปตามลักษณะของกระบวนการพัฒนารูปแบบ (Development of Instructional Model) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานตามกรอบวิธีการวิจัย (research framework) ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนเกี่ยวกับความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลในปัจจุบัน และศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเรื่องกระบวนการสะท้อนคิดที่มีความสำคัญและจำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลในปัจจุบัน จากอาจารย์พยาบาลที่สอนวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาล ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล นำมาสร้างเป็นแบบสอบถามเรื่อง ปัญหาในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลในด้าน 1) การระบุประเด็นปัญหาทางจริยธรรม 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง 3) การวิเคราะห์ทางเลือก 4) การตัดสินใจเลือกและปฏิบัติ 5) การประเมินผลลัพธ์ เพื่อสอบถามอาจารย์พยาบาลที่สอนวิชาจริยศาสตร์และกฎหมาย

วิชาชีพพยาบาล จำนวน 51 คน นำข้อมูลที่ได้มาหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเพื่อคัดเลือกรายการที่อาจารย์พยาบาลมีความเห็นว่า รายการนั้นมีปัญหาระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.50) ขึ้นไป ควรเสริมสร้างแก่นักศึกษาพยาบาล มาสังเคราะห์เป็นความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลที่จะนำไปเสริมสร้างแก่นักศึกษาพยาบาล

2. ข้อมูลพื้นฐานเรื่องการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิด ในเรื่อง กระบวนการ เทคนิคและวิธีการต่างๆ ของการสะท้อนคิดที่เหมาะสมกับการนำมาจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสะท้อนคิด แล้วนำมาสร้างกรอบในการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน เกี่ยวกับแนวคิดในการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิด 7 ขั้นตอน คือ 1) อธิบายสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น 2) อธิบายความรู้สึกต่อสถานการณ์ 3) บอกแนวคิด/หลักการ/ความเชื่อที่สนับสนุนการกระทำ 4) เปิดใจรับฟังความคิดเห็น/ทางเลือกที่หลากหลาย 5) จัดลำดับความคิด/หาข้อสรุปร่วมอย่างเป็นเหตุเป็นผล 6) นำข้อสรุปไปปฏิบัติ และ7) สะท้อนคิดการเรียนรู้/ประสบการณ์ใหม่ที่แตกต่างจากเดิม รวมทั้งเทคนิคและกระบวนการในการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดในแต่ละขั้นตอน และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพรูปแบบ ผู้วิจัยดำเนินการเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 สรุปข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการดำเนินการในขั้นตอนที่ 1 มากำหนดเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้

ขั้นที่ 2 การยกร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยนำแนวคิดและข้อสรุปจากขั้นที่ 1 มาพิจารณาสร้างกรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบ โดยกำหนดให้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล สำหรับนักศึกษาพยาบาล มีการนำเสนอรูปแบบเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ที่มาของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ตอนที่ 2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วยองค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ และ 5) การวัดและประเมินผล ตอนที่ 3 การนำรูปแบบการสอนไปใช้ ตอนที่ 4 ผลที่ได้จากการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

ขั้นที่ 3 การจัดทำเอกสารประกอบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ เป็นการเตรียมเอกสารต่างๆ เพื่อนำมาอธิบายรูปแบบการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น เพื่อให้ผู้ที่นำรูปแบบการเรียนรู้ไปใช้นั้นสามารถทำความเข้าใจในองค์ประกอบและรายละเอียดของการจัดกิจกรรมตามรูปแบบได้ เมื่อนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปใช้ในสถานการณ์จริง เอกสารประกอบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย 1) คำแนะนำการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ 2) แผนการสอน

ขั้นที่ 4 ตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้ และเอกสารประกอบรูปแบบการเรียนรู้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 7 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสมตามหลักการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ และตรวจสอบความสมบูรณ์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในเรื่องความสอดคล้องกันขององค์ประกอบของโครงร่างรูปแบบ พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้และเอกสารประกอบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพในภาพรวมอยู่ในระดับมากขึ้นไป

ขั้นที่ 5 การทดลองนำร่องรูปแบบเพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ โดยนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้นำร่อง กับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษา 2555 ที่สมัครเข้าร่วมในการทดลอง จำนวน 16 คน ผลการทดลองนำร่องพบว่า การจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการจัดการเรียนรู้ของรูปแบบมีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง

ขั้นที่ 6 ผู้วิจัยแก้ไขปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนรู้ และเอกสารประกอบรูปแบบการจัดการเรียนรู้และจัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิด เพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล สำหรับนักศึกษาพยาบาล โดยนำแผนการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้กับนักศึกษาพยาบาล หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 3 ที่ลงทะเบียนรายวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพยาบาล ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 จำนวน 31 คน ดำเนินจัดการเรียนรู้โดย ก่อนการทดลองทำการวัดความสามารถในการตัดสินใจเชิง

จริยธรรมทางการพยาบาลในด้าน ความรู้เกี่ยวกับจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาล และความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล แล้วดำเนินการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ แบบการสะท้อนคิดจำนวน 11 แผน ใช้เวลาทั้งหมด 33 ชั่วโมง ในการจัดการเรียนรู้ครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดให้ผู้เรียนศึกษาสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาจริยธรรมทางการพยาบาล 1 สถานการณ์ เรื่อง "ควรตัดสินใจยุติการกู้ฟื้นคืนชีพในผู้ป่วยระยะสุดท้ายหรือไม่" ทั้งนี้ในระหว่างดำเนินการสอน ผู้วิจัยทำการประเมินพฤติกรรมการสะท้อนคิดของนักศึกษาพยาบาล และบันทึกสภาพการจัดการเรียนรู้ในด้านบรรยากาศการเรียนการสอนโดยทั่วไปรวมทั้งให้ผู้เรียนบันทึกการเรียนรู้ทุกครั้งที่เรียนและหลังเรียนผู้วิจัยทำการวัดความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลในด้าน ความรู้เกี่ยวกับจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาล และความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล ชุดเดียวกับที่ใช้ในทดสอบก่อนเรียน

ขั้นตอนที่ 4 การสัมมนาเพื่อประเมินการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล สำหรับนักศึกษาพยาบาล ซึ่งผู้วิจัยจัดการสัมมนาโดยให้ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยที่สอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ และนักศึกษาพยาบาลหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 3 จำนวน 31 คน ที่เป็นกลุ่มทดลองเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นการสัมมนาที่กำหนดทั้ง 3 ด้าน คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิตที่ได้รับของรูปแบบ

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนเกี่ยวกับความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลในปัจจุบัน และศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเรื่องกระบวนการสะท้อนคิดที่มีความสำคัญและจำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล

1.1 อาจารย์พยาบาลที่สอนวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาลมีความคิดเห็นว่าความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลทั้ง 5 ขั้นตอน คือ 1) การระบุประเด็นปัญหาทางจริยธรรม 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง 3) การวิเคราะห์ทางเลือก 4) การตัดสินใจเลือกและนำไปปฏิบัติ และ 5) การประเมินผลลัพธ์ มีปัญหาอยู่ในระดับมากควรเสริมสร้างแก่นักศึกษาพยาบาล และเห็นว่าความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลทุกรายการของทุกขั้นตอนมีปัญหาระดับมากควรเสริมสร้างแก่นักศึกษาพยาบาล

1.2 การสะท้อนคิดที่มีความสำคัญและจำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลในนักศึกษาพยาบาล ประกอบด้วย 7 ขั้นตอนคือ 1) อธิบายสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น 2) อธิบายความรู้สึกต่อสถานการณ์ 3) บอกแนวคิด/หลักการ/ความเชื่อที่สนับสนุนการกระทำ 4) เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย 5) จัดลำดับความคิดและสรุปแนวคิดรวบยอด 6) นำข้อสรุปไปปฏิบัติ และ 7) สะท้อนคิดการเรียนรู้/ประสบการณ์ใหม่ที่แตกต่างจากเดิม

2. ผลการสร้างและตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้

2.1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น มีองค์ประกอบสำคัญได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหา กระบวนการจัดการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยดำเนินการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิด 7 ขั้นตอน ดังรูป

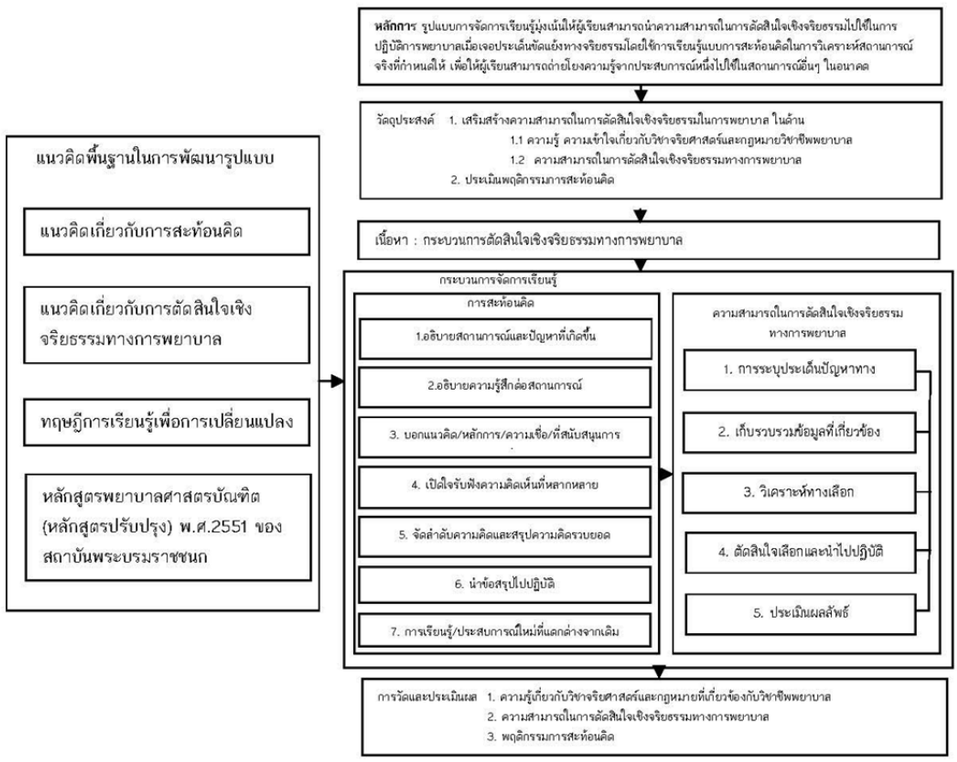

2.2 ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้และเอกสารประกอบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

3. ผลการศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิด เพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล สำหรับนักศึกษาพยาบาล

3.1 นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีความรู้เกี่ยวกับวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาล หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3.2 นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3.3 นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีพฤติกรรมการสะท้อนคิดโดยรวมอยู่ในระดับดี

4. ผลการสัมมนาเพื่อประเมินการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล สำหรับนักศึกษาพยาบาล พบว่า อาจารย์และนักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิตที่ได้รับจากการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทุกรายการมีความเหมาะสม และได้สรุปผลการสัมมนาที่สำคัญตามประเด็นที่กำหนด ดังนี้

4.1 ด้านปัจจัยนำเข้า ผู้สอนควรไม่ใช้เวลาในการอภิปรายกลุ่มนานกว่าที่กำหนดไว้เนื่องจากบางครั้งทำให้นักศึกษารู้สึกว่าใช้พลังในการคิดมากเกินไป จนเกิดอาการเกิดการเหนื่อยและอ่อนเพลีย

4.2 ด้านกระบวนการ กระบวนการสะท้อนคิดในขั้นตอนของการจัดลำดับความคิดและการสรุปแนวคิดรวบยอด ผู้เรียนควรได้รับการแนะนำจากอาจารย์ประจำกลุ่มอย่างใกล้ชิด เพราะเป็นขั้นตอนที่ค่อนข้างยากและซับซ้อน ถ้าไม่มีความชำนาญอาจจะทำให้การสรุปประเด็นคลาดเคลื่อน

4.3 ด้านผลผลิต พบว่าการเรียนรู้ตามรูปแบบทำให้นักศึกษามีความรู้เพิ่มขึ้นในเรื่องเกี่ยวกับจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาล และสามารถตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลได้ ส่วนพฤติกรรมการสะท้อนคิด ผลการสัมมนาเห็นว่าการเรียนรู้ตามรูปแบบทำให้นักศึกษามีการคิดที่รอบคอบ ไตร่ตรองมาก

ขึ้น ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง หรือความคิดเห็นที่ไม่ตรงกับความคิดเห็นของตนเอง รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ที่แตกต่างไปจากความคิดเดิมๆ ของตนเอง

อภิปรายผล

1. ด้านข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้

1.1 อาจารย์พยาบาลที่สอนวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาลมีความคิดเห็นว่าความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลทั้ง 5 ขั้นตอน มีปัญหาอยู่ในระดับมากควรเสริมสร้างแก่นักศึกษาพยาบาล และเห็นว่าความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลทุกรายการของทุกขั้นตอนของมีปัญหาระดับมากควรเสริมสร้างแก่นักศึกษาพยาบาล ทั้งนี้อาจมาเนื่องจากในวิชาชีพพยาบาลนั้นต้องเผชิญกับปัญหาที่เป็นประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมอยู่เสมอ และมีความท้าทายอย่างมากต่อการในการตัดสินใจที่เหมาะสมของพยาบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาพยาบาล เป็นผู้ที่จะจบออกไปเป็นบัณฑิตพยาบาล ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่ควรมีการฝึกให้มีความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล เพื่อไม่ให้บัณฑิตที่จบออกไปปฏิบัติงานแล้วเจอกับสถานการณ์ที่เป็นประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมต้องเกิดความรู้สึกอึดอัด คับข้องใจ หรือขาดแนวทางในการตัดสินใจเชิงจริยธรรม ซึ่ง สอดคล้องกับอรัญญา เชาวลิต (2545, หน้า 33-34) ที่กล่าวว่า การตัดสินใจเชิงจริยธรรมเป็นทักษะหรือความสามารถที่ต้องการการฝึกฝนและเรียนรู้ และเป็นกระบวนการที่ช่วยให้พยาบาลได้ตรวจสอบประเด็นขัดแย้งอย่างเป็นระบบและรอบคอบ และช่วยให้แน่ใจว่าผู้เกี่ยวข้องในการตัดสินใจได้คำนึงถึงประเด็นสำคัญทั้งหมดของสถานการณ์ก่อนลงมือกระทำ

1.2 กระบวนการสะท้อนคิดที่มีความสำคัญและจำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล ประกอบไปด้วยขั้นตอนสำคัญ 7 ขั้นตอน คือ การอธิบายสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น การอธิบายความรู้สึกต่อสถานการณ์ การบอกแนวคิด/หลักการ/ความเชื่อที่สนับสนุนการกระทำ การเปิดใจรับฟังความคิดเห็น/ทางเลือกที่หลากหลาย การจัดลำดับความคิด/หาข้อสรุปร่วมอย่างเป็นเหตุเป็นผล การนำข้อสรุปไปปฏิบัติ และการสะท้อนคิดการเรียนรู้/ประสบการณ์ใหม่ที่แตกต่างจากเดิม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการที่มีการคิดตรึกตรอง ใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง และค้นหาคำตอบโดยอาศัยเหตุผลและข้อมูลอ้างอิง ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล เพราะการตัดสินใจทางการพยาบาลนั้นควรกระทำอย่างใคร่ครวญและระมัดระวัง คำนึงถึงองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของปัญหาอย่างรอบคอบ สอดคล้องกับโนวลส์, โคล และ เพรสวูด (Knowles, Cole and Presswood, 1994, pp. 8-10) ที่กล่าวว่าการสะท้อนคิดเป็นการใช้กระบวนการพินิจพิเคราะห์ ตั้งคำถามย้อนหลังกลับมายังสถานการณ์ที่เป็นอยู่อย่างครอบคลุมทุกด้าน แยกให้เห็นปัญหาที่เป็นเหตุผลในการปฏิบัติขณะนั้น ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้และส่งผลต่อการแก้ปัญหาที่เหมาะสม

2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น มีองค์ประกอบสำคัญได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหา กระบวนการจัดการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ซึ่งรูปแบบการจัดการเรียนรู้ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบโดยมีแนวคิดทฤษฎีและผลการวิจัยเป็นแนวทางในการพัฒนา รวมทั้งได้ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิและทำการทดลองนำร่องเพื่อดูความเป็นได้ในการนำรูปแบบไปปฏิบัติ ซึ่งทำให้มั่นใจได้ว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของวารีรัตน์ แก้วอุไร (2554) ที่ใช้แนวคิดของจอยซ์และเวลส์ (Joyce and Weil, 2000, pp.11-12) เสนอองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ควรประกอบไปด้วย ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ แนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นฐานในการพัฒนาหลักการของรูปแบบ หลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เนื้อหา/สาระการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ: ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ระบบสังคม หลักปฏิสัมพันธ์ ระบบสนับสนุน ผลที่เกิดกับผู้เรียน และการนำรูปแบบไปใช้ และเป็นไปตามแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี (2552, หน้า 477) ที่กล่าวว่ารูปแบบการเรียนรู้คือแบบแผนการดำเนินการสอนที่ได้รับการจัดเป็นระบบอย่างสัมพันธ์สอดคล้องกับทฤษฎี/หลักการการเรียนรู้หรือการสอนที่รูปแบบนั้นยึดถือ และได้รับการพิสูจน์ ทดสอบว่ามีประสิทธิภาพสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของรูปแบบนั้นๆ

ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้และเอกสารประกอบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพในภาพรวมอยู่ในระดับมากขึ้นไป ทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการปฏิรูประบบสุขภาพ ตามพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ว่าด้วยการปรับเปลี่ยนระบบการดูแลสุขภาพและปรับเปลี่ยนค่านิยมในการประกอบวิชาชีพสู่ความเท่าเทียม เป็นธรรม เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีคุณธรรมจริยธรรมในการประกอบอาชีพ (พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2545, 2545, หน้า28) ดังนั้นจึงทำให้มั่นใจได้ว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีประโยชน์ และตอบสนองความต้องการของสังคมและประเทศชาติ

3. ด้านผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

3.1 นักศึกษาพยาบาลที่ได้รับการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีความรู้เกี่ยวกับวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาลหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ากระบวนการเรียนรู้ตามรูปแบบนั้นผู้เรียนได้ฝึกใช้กระบวนการสะท้อนคิดหาแนวทางในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลจากสถานการณ์ที่กำหนดให้ โดยใช้หลักทฤษฎีจริยศาสตร์ แนวคิดเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล จรรยาบรรณวิชาชีพ กฎหมาย คุณค่าความเชื่อ ปัจจัยทางด้านสังคม ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และนโยบายของหน่วยงานมาเป็นแนวทางในการตัดสินใจ ดังนั้นจึงทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาลมากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ วัลภา ทรงคุณเกียรติ (2543, หน้า 35) ที่สรุปว่า การสะท้อนคิดเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลมองประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองด้วยความตระหนัก และก่อให้เกิดความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างถ่องแท้มากขึ้น

3.2 นักศึกษาพยาบาลที่ได้รับการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางพยาบาลหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อาจเป็นผลเนื่องมาจากกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้นำแนวคิดการสะท้อนคิดมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียน ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล สอดคล้องกับ กนกนุช ชื่นเลิศสกุล (2544, หน้า 35) ได้ให้ข้อเสนอว่าการนำการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดมาใช้ในการเรียนการสอนทางการพยาบาล จะเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยให้พยาบาลสร้างและขยายความรู้จากการปฏิบัติโดยเชื่อมโยงความรู้ที่มีอยู่เดิมไปสู่สถานการณ์ใหม่ พร้อมทั้งช่วยให้พยาบาลสามารถตัดสินใจเชิงจริยธรรมขณะปฏิบัติงานในสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนหรือขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม

3.3 นักศึกษาพยาบาลที่ได้รับการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีพฤติกรรมการสะท้อนคิดโดยรวมอยู่ในระดับดี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบนั้น ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคและวิธีการสอนโดยให้ผู้เรียนถามและตอบคำถามตนเอง การอภิปรายกลุ่มย่อย การประเมินตนเอง และการเขียนบันทึกการเรียนรู้ทุกครั้งหลังจบการสอน จึงทำให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการสะท้อนคิดในระดับดี สอดคล้องกับศรีนวล วิวัฒน์คุณูปการ และวิภาดา คุณาวิกติกุล (2548, หน้า 20-28) ที่ได้กล่าวถึงวิธีการกระตุ้นให้เกิดการสะท้อนคิดโดยการเขียนบันทึกเรื่องราวเพื่อสะท้อนคิด การใช้กลุ่มย่อยเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาจากสถานการณ์จริงในชีวิต และเอื้อให้เกิดประสบการณ์ในการฝึกการสะท้อนคิด และให้ผู้เรียนมีการประเมินตนเอง จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในเรื่ององค์ความรู้ ทักษะในการแก้ปัญหา และการคิดวิเคราะห์

4. ด้านการประเมินการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

4.1 ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่าผู้สอนไม่ควรใช้เวลาในการอภิปรายกลุ่มนานกว่าที่กำหนดไว้เนื่องจากบางครั้งทำให้นักศึกษารู้สึกว่าใช้พลังในการคิดมากเกินไปจนเกิดอาการเกิดการเหนื่อยและอ่อนเพลีย อาจเป็นเพราะอาจารย์ประจำกลุ่มพยายามที่จะเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้แสดงความคิดและความรู้สึกโดยไม่ปิดกั้นหรือขัดจังหวะ จึงทำให้ใช้เวลาในการอภิปรายกลุ่มมากกว่าที่กำหนด ทั้งๆ ที่ในแผนการสอนกำหนดไว้ให้มีการอภิปรายกลุ่มย่อยประมาณ 30-45 นาที ดังนั้นในการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่อาจารย์ต้องมีการบริหารจัดการเวลาในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้ได้ตามที่กำหนด ซึ่งเป็นไปตาม

แนวคิดของ ศรีนวล วิวัฒน์คุณูปการ และวิภาดา คุณาวิกติกุล (2548, หน้า 20-28) ที่ได้สรุปวิธีการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้โดยการสะท้อนคิดไว้ว่า การใช้กลุ่มย่อย ผู้สอนควรกำหนดเวลาในการทำกลุ่มย่อยให้ชัดเจน และไม่ควรใช้เวลานานกว่าที่กำหนดไว้ หรือไม่ควรมุ่งให้สมาชิกคนใดคนหนึ่งสะท้อนคิดมากเกินไป เพราะจะทำให้สมาชิกในกลุ่มคนอื่นๆเกิดการเบื่อหน่าย

4.2 ด้านกระบวนการ พบว่ากระบวนการสะท้อนคิดในขั้นตอนของการจัดลำดับความคิดและการสรุปแนวคิดรวบยอด ผู้เรียนควรได้รับการแนะนำจากอาจารย์ประจำกลุ่มอย่างใกล้ชิด เพราะเป็นขั้นตอนที่ค่อนข้างยากและซับซ้อน ถ้าไม่มีความชำนาญอาจจะทำให้การสรุปประเด็นคลาดเคลื่อน สอดคล้องกับผลการประเมินพฤติกรรมการสะท้อนคิดของนักศึกษา พบว่าพฤติกรรมการสะท้อนคิดในขั้นตอนของการจัดลำดับความคิดและสรุปความคิดรวบยอดมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดถ้าเทียบกับขั้นตอนอื่นๆ

4.3 ด้านผลผลิต พบว่าการเรียนรู้ตามรูปแบบทำให้นักศึกษามีความรู้เพิ่มขึ้นในเรื่องเกี่ยวกับจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาล และสามารถตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลได้ นอกจากนี้ยังทำให้นักศึกษาเกิดความมั่นใจในการใช้ความรู้ความสามารถไปปฏิบัติการพยาบาลในสถานการณ์จริง และเกิดความตระหนักในการแก้ปัญหาที่เป็นประเด็นขัดแย้งเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลโดยให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของผู้ป่วยและญาติด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในการเปรียบเทียบเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาลของนักศึกษาก่อนและหลังเรียนที่พบว่านักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ มีความรู้เกี่ยวกับวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาล หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ มีความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เช่นกันดังนั้นจึงสรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิผลในการพัฒนานักศึกษาทั้งด้านความรู้เกี่ยวกับวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพพยาบาล และความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล

ส่วนพฤติกรรมการสะท้อนคิด ผลการสัมมนาเห็นว่าการเรียนรู้ตามรูปแบบทำให้นักศึกษามีการคิดที่รอบคอบ ไตร่ตรองมากขึ้น ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง หรือความคิดเห็นที่ไม่ตรงกับความคิดเห็นของตนเอง รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ที่แตกต่างไปจากความคิดเดิมๆ ของตนเอง สอดคล้องกับจอห์นส (Johns, 1994 cited in Jasper, 2003, p. 71-105) กล่าวว่ากระบวนการสะท้อนคิดนั้นต้องมีขั้นตอนของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นด้วย เช่นประสบการณ์ในครั้งนี้ทำให้เรานำการเรียนรู้จากอดีตไปปฏิบัติในอนาคตอย่างไร ประสบการณ์ครั้งนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีทางสู่ความรู้ของตนเองในทางใดบ้าง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล สำหรับนักศึกษาพยาบาลไปใช้

1.1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสะท้อนคิดเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล สำหรับนักศึกษาพยาบาล น่าจะเป็นทางเลือกให้ผู้สอนในรายวิชาจริยศาสตร์และกฎหมายวิชาชีพการพยาบาล หรือรายวิชาปฏิบัติการพยาบาลอื่นๆ นำไปใช้เสริมสร้างการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล โดยนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมตามบริบทของรายวิชาและกลุ่มผู้เรียน

1.2 การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ ทำให้นักศึกษาได้แสดงความคิดและความรู้สึกโดยไม่ปิดกั้น รวมทั้งได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ที่แตกต่างไปจากความคิดเดิมๆ ของตนเอง แต่ผู้สอนควรมีการบริหารจัดการเวลาในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้ได้ตามที่กำหนด และไม่ควรใช้เวลานานกว่าที่กำหนดไว้ หรือไม่ควรมุ่งให้สมาชิกคนใดคนหนึ่งสะท้อนคิดมากเกินไป เพราะจะทำให้สมาชิกในกลุ่มคนอื่นๆ เกิดการเบื่อหน่าย

1.3 ผู้สอนควรมีแบบฟอร์มให้นักศึกษาประเมินตนเองหลังการสอนทุกครั้งว่าควรประเมินอะไร และต้องทำอะไรบ้างเพื่อพัฒนาตนเอง และมีการกำหนดผลลัพธ์ที่ต้องการให้ชัดเจนด้วย เพื่อไม่ให้นักศึกษารู้สึกเครียดยุ่งยากใจที่จะประเมินตนเอง เพราะการประเมินตนเองต้องใช้เวลา และถ้าไม่มีหัวข้อกำหนดให้จะทำให้นึกภาพไม่ออก

1.4 ในขั้นตอนของการจัดลำดับความคิดและการสรุปแนวคิดรวบยอด ผู้เรียนควรได้รับการแนะนำจากอาจารย์ประจำกลุ่มอย่างใกล้ชิด เนื่องจากในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ค่อนข้างยากและซับซ้อน ถ้าไม่มีความชำนาญอาจจะทำให้การสรุปประเด็นคลาดเคลื่อนได้

1.5 การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ ควรคำนึงถึงศักยภาพของผู้เรียนด้วย เพราะการสะท้อนคิดที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลนั้นจำเป็นต้องมีประสบการณ์ และเวลาในการบ่มเพาะความรู้เพื่อนำขยายความคิดและพัฒนาวิธีคิด ทำให้การสะท้อนคิดนั้นมีความลุ่มลึกและหลากหลาย ซึ่งควรเป็นนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 3 ขึ้นไป เนื่องจากนักศึกษาได้ผ่านการเรียนภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติทางการพยาบาลมาครบทุกสาขา น่าจะสามารถเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมาใช้ในการสะท้อนคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยส่งเสริมให้เกิดความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาล

2.2 เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบนี้เป็นการวัดความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลโดยใช้การสะท้อนคิดกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว (reflection on action) จึงควรมีการศึกษาความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลโดยใช้การสะท้อนคิดกับสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นจริงในขณะนั้น (reflection in action)

2.3 ควรมีการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในรายวิชาการปฏิบัติการพยาบาลอื่นๆ เพื่อศึกษาความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทางการพยาบาลว่าเกิดได้เช่นเดียวกันหรือไม่ เช่น รายวิชาปฏิบัติการพยาบาลทุกรายวิชาที่จัดการเรียนการสอนในชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4

เอกสารอ้างอิง

กนกนุช ชื่นเลิศสกุล. (2544). การเรียนรู้โดยผ่านการสะท้อนคิด : การศึกษาและการปฏิบัติการพยาบาลในคลินิก. *วาสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 9(2), 35-48.

คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554. (2550). *แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554*.

จินตนา ยูนิพันธุ์. (2550). *จริยธรรมในการประกอบวิชาชีพพยาบาล*. เอกสารการสอนชุดวิชาหน่วยที่ 1-8 ประสบการณ์วิชาชีพการพยาบาล. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ทิศนา แขมมณี. (2552). *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทัศนีย์ นะแส อรัญญา เชาวลิตกุล วันดี สุทธิรังสี และมาริลิน แอน เรย์. (2551). ประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมและการตัดสินใจเชิงจริยธรรมในการบริหารการพยาบาลของหัวหน้าหอผู้ป่วย. *สงขลานครินทร์เวชสาร*, 26(5), 469-479.

พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2545. (18 พฤศจิกายน 2545). *ราชกิจจานุเบกษา*. 19 (116 ก). หน้า 1-29.

ประเวศ วะสี. (2551). บทบาทพยาบาลในการเยียวยาสังคม. *วารสารสภาการพยาบาล*, 23(4), 15-19.

มัญชุภา ว่องวีระ. (2541). *จริยธรรมกับการพยาบาล*. สงขลา: ชานเมือง.

วัลภา คุณทรงเกียรติ. (2543). การสะท้อนคิดด้วยตนเองเพื่อการเอื้ออาทร. *วาสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 8(3), 32-36.

วารีรัตน์ แก้วอุไร. (2554). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนสู่สังคมแห่งคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้. *วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, 6(15), 11-30.

ศรีนวล วิวัฒคุณูปการ และวิภาดา คุณาวิกติกุล. (2548). *Reflective Learning การเรียนรู้โดยการสะท้อนคิด*. เชียงใหม่: โชตนา พริ้นท์.

อุบลรัตน์ โพธิ์พัฒนชัย. (2545). *จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล*. กรุงเทพฯ : ประชุมช่างจำกัด.

อรัญญา เชาวลิต และ วันดี สุทธรังษี. (2544). *การพัฒนาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตด้านจริยธรรม.* ในเอกสารประกอบการสัมมนาพยาบาลศาสตรศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 3 การพัฒนาการจัดการศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต เพื่อตอบสนองการปฏิรูประบบบริการสุขภาพไทย วันที่ 23-25 กรกฎาคม 2544. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภาการพิมพ์.

Bulman, Chris. & Schutz, Sue. (2008). *Reflective Practice in Nursing*. (4th ed.) Oxford: Blackwell.

Fry, S.T., & Johnstone, M.J. (2002). *Ethics in nursing practice (2 nd ed.).* Melbourne: Blackwell Science Ltd.

Jasper, M. (2003). *Beginning Reflective Practice (Foundations in Nursing and Health Care).* Cheltenham: Nelson Thomas Ltd. Retrieved September 30, 2011, from Website: http://www.worldcat.org/title/beginning-reflective-practice/oclc/ 56450023/viewport

Joyce, B. and Weil, M. (2000). *Models of Teaching (6th ed).* Boston: Allyn and Bacon.

Knowles, J. G., Cole, A. L. & Presswood, C. S. (1994). *Through preservice teachers' eyes: Exploring field experiences through narrative and inquiry.* New York: Macmillan College Publishing

Company.Rodgers, C. (2002). *Defining Reflection: Another Look at John Dewey and Reflective Thinking.* Theachers College Record, 104(4), 842-866.

Schön, D. A. (1987). *Teaching artistry through reflection-in-action.* In Educating the reflective practitioner (pp. 22-40). San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers. Retrieved October 5, 2011, from Website: http://www.uiowa.edu/~c07w120/ reflection.doc Columbus, OH.

Teekman, B. (2000). Exploring reflective thinking in nursing practice. *Journal of Advanced Nursing,* 31(5), 1125-1135.